

İbn Battuta Seyahatnamesi'nde Uluslararası Ticarete Konu Olan Mallar

International Tradable Goods in Ibn Battuta's Travelogue

Muhammed Esat ÇETİN¹

ÖZ

İktisat tarihi çalışmalarına kaynaklık eden eserler arasında seyahatnameler önemli yer tutar. İbn Battuta seyahatnamesinin bu seyahatnameler içinde önemi büyüktür. Bu durumun en önemli sebebi İbn Battuta'nın yaşadığı yüzyılda onlarca farklı ülkeye seyahatler düzenlemesidir. İbn Battuta'nın gezdiği coğrafyaların siyasi, iktisadi ve sosyal durumları üzerine önemli notları seyahatnamede bulmak mümkündür. İbn Battuta bu seyahatlerini genel olarak kendisi ile aynı güzergahlara seyahat eden tüccarlar ile birlikte yapmıştır. Bu seyahatler İbn Battuta'ya iktisadi ve sosyal yaşamı gözlemlemede çok kolaylıklar sağlamıştır. Bu çalışmada İbn Battuta Seyahatnamesi'nde uluslararası ticarete konu olan mallar ele alınmaktadır. Seyahatname incelendiğinde uluslararası ticarete konu olan mal ve hizmetlerin fazlalığı ile ticaret yolları üzerinde, ticareti yapılan ürün çeşitliliği dikkat çekmektedir. Ham madde, nihai ürün ve üretimin çeşitliliği ile dönemin uluslararası ticaretini anlatması açısından erken dönem merkantilist uluslararası ticaret politikalarının değerlendirilmesinde seyahatname önemli bilgiler sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: İbn Battuta, Seyahatname, Uluslararası Ticaret
JEL Sınıflaması: G15, G24, G32

ABSTRACT

Travelogues constitute an important source for the study of economic history, and the work of Ibn Battuta is a great example of the genre. This is primarily because Ibn Battuta traveled extensively, visiting dozens of different countries during his life in the 14th century. The travelogue contains important information on the political, economic, and social conditions of the diverse geographies that its author visited. Ibn Battuta generally accompanied merchants and thus, tended to follow their trade routes. These travels offered Ibn Battuta excellent opportunities to observe economic and social life. This study focuses on the goods subject to international trade mentioned in Ibn Battuta's travelogue. It draws attention to the abundance of goods and services subject to international trade and the variety of products that are passed along trade routes. The travelogue provides important information for evaluating early mercantilist

DOI: 10.26650/ISTJCON2021-1037692

¹Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi, İstanbul, Türkiye

ORCID: M.E.Ç. 0000-0002-7531-5950

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Muhammed Esat ÇETİN,
İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Fakültesi, İstanbul, Türkiye
E-posta: muhammedesat.cetin@ogr.iu.edu.tr

Başvuru/Submitted: 17.12.2021

Kabul/Accepted: 05.04.2022

Atıf/Citation: Cetin, M.E. (2022). İbn Battuta Seyahatnamesi'nde uluslararası ticarete konu olan mallar. *Istanbul İktisat Dergisi - Istanbul Journal of Economics*, 72(1), 105-135.
<https://doi.org/10.26650/ISTJCON2021-1037692>

international trade policies, helping to explain the diversity of raw materials, production, and final products, and the general patterns of international trade in that period.

Keywords: İbn Battuta, Travelogue, International Trade

JEL Classification: G15, G24, G32

EXTENDED ABSTRACT

Travelogues are an important source for the history of economics, particularly for illuminating the period from the 10th to 15th centuries. Understanding İbn Battuta's travelogue, also known as the *Rihletü İbn Battuta*, is important in terms of economic history, as this travelogue provides important information about the political, economic, and cultural structure of the contemporary Islamic world.

The long name of İbn Battuta, the great traveler of the Middle Ages, was Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. İbrahim Levati Tanji. In the year 725/1325, the great traveler, then a young man of 22, began his journey and came from the North African coast to Alexandria, intending to perform the pilgrimage. İbn Battuta traveled from there to Cairo, where he remained for a time before traveling to Lebanon and Syria. The traveler also remained there for a while and then made his first pilgrimage to the Hijaz. İbn Battuta journeyed to Shiraz from the Iraqi side, visited Cizre and Mardin, returned to Baghdad, made a second pilgrimage, and headed to Yemen via the Red Sea to commence his East African tours. He later went to Yemen and Oman and, after circumnavigating Iran via the Strait of Hormuz, returned to the Hejaz for Hajj. Following visits to Cairo, Gaza, and Latakia, he sailed to the port of Alanya and explored Anatolia. Thereafter, he went to the Crimea via the port of Sinop and passed through Deşti Kıpçak before returning to Istanbul. He subsequently returned to Deşti Kıpçak and reached the Delhi Sultanate via Khwarazm and Khorasan. After staying there for seven years, he went on to the Maldives and remained there for many years, before proceeding to China. He made a return journey via Sumatra to Java, then via Baghdad and Syria back to Egypt and the Hejaz. İbn Battuta then reached Morocco via Egypt and Tunisia, carried on to Niger via Mali, and returned to Morocco in 754 by the order of the sultan. These journeys took 29 years.

Although Ibn Battuta mentions various goods in his travelogue, this study concentrates only on those goods subject to international trade. Textiles played an essential role in trade during this period. As is clear from the travelogue, a wide variety of textile products existed, with linen, cotton, silk, wool, and even coconut fibers being used in fabric production. Ibn Battuta also notes that trade in agricultural products such as wheat, rice, dried fruit, and coconut was widespread. Although the traveler mentions various products that were subject to international trade, including milk, fish, and sheep, he devotes remarkable attention to the trade in horses and dried fish. Ibn Battuta also discusses the trade in timber, pottery, etc.

Based on the information given in the travelogue, previous studies have noted that movement along trade routes was not only from east to west. Commercial activity also flowed from west to east, as is evident from the products analyzed in this study. The *seyahatname* also provides evidence for the timing of changes in the cultural and economic pursuits of Turkish migrants to Anatolia as they transitioned to a sedentary lifestyle. Ibn Battuta emphasizes that Greek women were active in cotton weaving while Muslims were active in wool weaving. This suggests that Turks living in Anatolia were still engaged in animal husbandry rather than agriculture in the 14th century. The travelogue also provides valuable insights into the production of goods and services subject to international trade and the diversity of products that passed along trade routes. Thus, a wide variety of goods, both finished products and raw materials, were used throughout the period.

Ibn Battuta's travelogue provides important information for the evaluation of early mercantilist international trade policies, helping to explain the diversity of raw materials, production, and final products, and the general patterns of international trade in that period.

1. Giriş

İktisat tarihine kaynaklık eden eserler arasında seyahatnameler yazıldığı dönem hakkında birçok konuda bilgi verdiği için önemli yer tutar. Seyahatnamede seyyah gördükleri, yaşadıkları veya duyduklarını anlatarak, yaşanmışlıklar üzerinden gündelik yaşam hakkında önemli bilgiler verir. İnsanların sosyal ve iktisadi hayatlarının seyyah tarafından gözlemlenmesi ve bu gözlemler üzerinden hayatın akışı hakkında dönemin sosyal, iktisadi ve siyasi hayatı üzerine tahlil yapma imkanı vermesi seyahatnamelerin önemli bir tarafıdır. "Aktarılan bilgilere dönemin insanı nasıl yaklaşmış? Bu dönem ile eserde bahsedilen dönem arasında bahsi geçen ürünlere verilen değerler benzer mi?" gibi sorular seyahatnamelerde anlatım içinde yanıtını çoğu zaman bulmaktadır. Seyahatnameler özellikle 10.yy ile 15.yy'a kadar olan dönemi aydınlatmada iktisat tarihine önemli bir kaynaklık etmektedir. Bu döneme ait seyahatnamelerin sunduğu sosyal, siyasi ve iktisadi bilgiyi farklı kaynaklardan bulmak sonraki dönemlere göre daha zordur. Bu anlamda İbn Battuta yaptığı geziler ve gözlemler ile nesillere önemli bir kaynak bırakmıştır. Rihletü İbn Battuta olarak da bilinen İbn Battuta Seyahatnamesi'nin anlaşılması iktisat tarihi açısından önemli olduğu kadar, İslam coğrafyasının genel anlamdaki siyasi ve kültürel yapısı hakkında bilgiler edinmek için de önemlidir (Çetin, 2018).

Seyahatnamede ticaret kervanlarının taşıdıkları mallardan, bu kervanların yol güzergâhları, bu güzergâhların güvenliği vb. gibi birçok konu hakkında ayrıntılı olarak açıklamalar mevcuttur. İbn Battuta gezdiği yerleşim yerlerinin siyasi, sosyal ve ekonomik durumları ile ilgili olarak ayrıntılar vermekle kalmamış; gezdiği bölgelerin mimarisinden, ticarete kullanılan gemilerin teknik özelliklerine kadar geniş bilgiler vermiştir. Seyahatname içerisinde birçok iktisadi maldan bahsedilse de; bu çalışmamızda İbn Battuta Seyahatnamesi'nde uluslararası ticarete konu olan mallar incelenmiştir.

Çalışmamız beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın birinci bölümünü giriş bölümü oluşturmaktadır. İkinci bölümde ise iktisat tarihine kaynaklık etmesi anlamında seyahatnamelerin önemi anlatılmıştır. Üçüncü bölümde İbn Battuta ve seyahatnamesine dair tarihi bilgiler aktarılmıştır. Dördüncü bölümde uluslararası

ticaret ve gelişimi seyahatnamenin yazıldığı dönem ışığında ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmanın beşinci bölümünde ise İbn Battuta seyahatnamesinde uluslararası ticarete konu olan mallar incelenmiştir.

2. İktisat Tarihi Kaynağı Olarak Seyahatnamelerin Önemi

Bir seyahat için yola çıkan kişiye seyyah denir. Seyyahı, yolculuk yapan diğer insanlardan ayıran nokta seyyah gezerken tanımayı, görürken bilmeyi ister. Seyahatin yolunu seyyahın tecrübeleri belirleyecektir. Seyyah olaylar ve mekânların, farklılıkları ve benzerlikleri arasında kıyaslama yaparak buralardan çıkarımlarda bulunur. Böylece seyahatnameler sadece bilgi aktaran bir metin olmaktan kurtulur ve bu haliyle özellikle tarih üzerine bilimsel araştırma yapanların dikkatini çekerek bilimsel çalışmaların konusunu oluşturabilir (Maden, 2008). Seyahatname, seyahat dolayısı ile yazılan eserlere verilen isimdir. Seyahatname kelimesinin Arap edebiyatında ki karşılığı ise "rıhle" kelimesidir (Yazıcı, 2009).

İktisat tarihi, bir yönüyle iktisadi ele alması diğer bir yönüyle de tarih ile ilişkili olmasının yanı sıra diğer sosyal ilimlerden de soyutlanamaz. İktisat tarihçisi sosyal, beşeri ve kültürel olayları görmezlikten gelemaz. Tüm bunların yanında iktisat tarihçisinin dayandığı iki temel disiplin tarih ve iktisattır (Tabakoğlu, 2014). Seyahatnameler belli bir coğrafyanın sosyal, beşeri ve kültürel yanlarını gösteren önemli kaynaklardan biridir. Seyahatnamelerdeki anlatılan olaylar, betimlenen bir çarşı veyahut aktarılan bir hikaye ya da şahit olunan bir vaka, tarif edilen bir insan vb. dönemin iktisadi, sosyal ve kültürel olarak anlaşılmasında önemli ipuçları barındırmaktadır. Bu durumda seyahatnameler disiplinler arası çalışmalar için çalışmacılara önemli imkânlar sağlamaktadır (İldem, 2007).

Tarih çalışmaları toplumsal benlik inşasında önemli bir rol oynar. Bu anlamda tarih kişiye merakını giderebilmenin yolunu açtığı gibi sosyal ve iktisadi bilimlere kaynaklık eder. Hatta sosyal bilimlerin ve iktisadın kaynağı olmakla kalmayıp, entelektüel faaliyetlerin de ilk şartı gibi görünmektedir (Tabakoğlu, 2013). Bu sebeple seyahatnameler sosyal bilimlere kaynaklık eden eserler arasında önemli bir yer tutar. Bunun en büyük sebeplerinden biri de seyyahın birden çok

memleketi seyahati süresince gezmesi ve bu durumun okuyucusuna farklı bölgelerin karşılaştırılması fırsatını eserinde tanımasıdır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde İbn Battuta Seyahatnamesi'nin alanında ne kadar kıymetli bir kaynak olduğu anlaşılacaktır.

Seyahatnameler tarihe kaynaklık eden önemli kaynaklar olmalarının yanı sıra, bazı noktalarda bilginin aktarılmasında sorunları barındırabilir. Seyahatnamelerde, seyyahın etnik ve dini önyargıları seyyahın dönemin gerçeklerini aktarması sırasında gerçeklerden uzaklaşmasına yol açabilecektir. Ayrıca seyyah ile seyahat sırasında karşılaştığı toplumlar arasında kurulacak iletişimin en önemli unsuru dildir. Yerel halkın konuştuğu dilin bilinmemesi ya da bu dile tam bir hakimiyetin olmaması seyyahın olayları kavrayışını ve aktarışını zorlaştırmaktadır. Bu durum seyyahın daha çok iletişim kurabileceği kişiler ile irtibatlı kalmasına yol açarak yanlış bilginin aktarılmasına yol açmaktadır (Faroqhi, 2001, s. 207).

3. İbn Battuta ve Seyahatnamesine Dair

Seyahatname anlamında arap edebiyatında "rihle" kelimesi kullanılır. Rihle göç anlamına gelir (Yazıcı, 2009) İbn Battuta seyahatnamesi, Rihleti İbn Battuta olarak da kaynaklarda yer bulmaktadır. İbn Battuta Seyahatnamesi 19.yy'ın ikinci yarısından itibaren Avrupalıların dikkatini çekmiş ve eser Fransızca ve İngilizce'ye çevrilmiştir. Bu dönemden sonra da özellikle tekrar dikkatleri üzerine çekmiştir. İslamiyet sonrası dönemde birçok kişi, 8. Yüzyıldan beri İslamiyet'i yaymak, yeni yerler tanımak, ilim tahsil etmek amacıyla seyahat etmiş ve seyahatnameler yazmıştır. İbn Battuta tarafından yazılan seyahatname bu anlamda yazılmış seyahatnamelere güzel bir örnektir.

Ortaçağın büyük seyyahı İbn Battuta'nın uzun adı; Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. İbrahim Levâtî Tancî'dir. Seyahatname, İbn Battuta'nın kimliği hakkında da en güvenli bilgileri içermektedir. Eserinin hemen girişinde İbn Cüzeyy'e ait ifadede İbn Battuta'nın kendisine Hicri 17 Recep 703 Pazartesi günü (25 Şubat 1304) Tanca'da dünyaya geldiğini söylediğini ifade eder (İbn Battuta, 2004, s. 9). İbn Battuta'nın büyük bir fakih olduğunu ifade eden İbn

Cüzeyy, İbn Battuta'nın seyyahlık yanında araştırmacı yönünü vurgular. İbn Battuta'nın kendi yöresinde Şemsettin diye tanındığından bahsetmektedir (İbn Battuta, 2004, s. 5). Seyahatname'de bahsedilenler dışında İbn Battuta hakkında bilgi kısıtlıdır (Battuta, 2004, s. 2)

Seyahatine başladığı H. 725 (M. 1347) yılında, 22 yaşında bir genç olan büyük Seyyah, Hac niyetiyle çıktığı seyahatinde ilk olarak Kuzey Afrika sahilini takip ederek İskenderiye'ye varmıştır. Oradan Kahire'ye giden, İbn Battuta Kahire'de biraz zaman geçirdikten sonra Lübnan ve Suriye tarafına geçer. Burada da bir süre ikamet eden seyyah buradan Hicaz'a geçerek ilk haccını gerçekleştirir. Irak tarafından Şiraz'a sonrasında Cizre ve Mardin taraflarına ve tekrar Bağdat tarafına yönelen İbn Battuta tekrar haccederek Kızıldeniz üzerinden Yemen tarafına yönelir ve Doğu Afrika gezilerine başlar (İbn Battuta, 2004, s. 361).

Sonrasında Yemen ve Umman tarafına geçen İbn Battuta, Hürmüz boğazı üzerinden İran'ı dolaştıktan sonra tekrar Hac için Hicaz'a gelir. Buradan Kahire, Gazze, Lazkiye sonrasında gemiyle Alanya Limanı'na gelerek Anadolu'ya açılır ve Anadolu'yu gezdikten sonra Sinop limanı üzerinden Kırım'a geçmiştir. Buradan Deşti Kıpçak taraflarına geçmiştir. Sonrasında İstanbul'a uğramıştır ve tekrar Deşti Kıpçak'a yönelip Harizm ve Horasan üzerinden Delhi Sultanlığı'na geçmiştir. Burada yedi yıl kaldıktan sonra, Seyyah Maldiv adalarına geçmiştir. Maldiv adalarında uzun yıllar kalan seyyah sonrasında Çin'e açılır. Buradan Sumatra üzerinden Cava'ya geçmiş, daha sonra ise Bağdat ve Suriye üzerinden Mısır'a geçerek, Hicaz'a tekrar gelmiş ve bir daha Hac yapmıştır. Daha sonra Mısır, Tunus üzerinden Fas'a varmış sonrasında Mali üzerinden Nijer'e giderek 754 yılında tekrar Fas'a sultanın emriyle gelmiştir. Bu seyahatleri toplamda 725 yılından 754 yılına kadar yaklaşık yirmisekiz yıl sürmüştür (Beckingham,1977, s.264).

Seyahatnamelerin en parlak devrini yaşadığı 11. yy'den 15. yy sonuna kadarki süreçte İbn Battuta Seyahatnamesi, Doğu Asya'ya dair tek Müslüman seyahatnamesi olarak gösterilmektedir (Dunn, 2004, s. 13). Seyahatname bu özelliği ile tarih araştırmalarında önemli bir kaynak haline gelmiştir. İbn Battuta'nın seyahatnamesi, 14. yy'ın ikinci çeyreğindeki İslam dünyasının önemli isimlerinin ve diyarlarının,

yönetim tarzlarından geleneklerine kadar ayrıntılı incelemesini içerir. İbn Battuta'nın ölümünden sonra yüzyıllarca Seyahatnamesi Müslüman ülkelerdeki âlimler arasında dolaşım durmuştur (Dunn, 2004, s. 5).

Birçok ülkenin hükümdarlarıyla karşılaşan ve huzurlarında birebir sohbet etme fırsatı bulan İbn Battuta seyahatleri sırasında, alanında uzman birçok âlim ve dervişle tanışmış, onların ders halkalarına katılmıştır. Seyyahın gittiği yerlerde kabul görmesinde dervişvari kişiliği ve dil bilgisinin genişliği etkili olmuştur. Hatta o kadar ki İbn Battuta gittiği bazı yerlerde kadılık makamına getirilmiştir. İbn Battuta seyahatleri sırasında hem kutsal toprakları ziyarete giden bir hacı, hem dünyayı gezen bir tasavvuf şeyhi, hem ilim ve irfan arayan bir fakih hem de işinin peşinde koşan seyahat etmekten zevk duyan bir gezgindir. İbn Battuta'nın seyahati boyunca gittiği memleketleri sahiplenmesinde ve gezdiği yerlerin halkları tarafından sahiplenilmesinde bir Müslüman olarak kendini tüm İslam topraklarının bir ferdi olarak görmesi en önemli neden olarak görülebilir (Dunn, 2004, s. 14).

İbn Battuta'nın kadılık yapmış olması seyahatnamesinde bahsettiği birçok olayda meseleleri gözlemlene ve tahlil etme yeteneği ile kendini göstermiş ve kendisinin bilgiyi net bir şekilde ortaya koymasını kolaylaştırmıştır. İlimi olarak önemli olabilecek, toplumsal olarak önem arz eden konulara ayrıca değinmesinin altında yatan en önemli noktalardan biri de hiç şüphesiz İbn Battuta'nın ilmi ve sosyal yönü güçlü olan bir seyyah olmasıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, İbn Battuta'ya dair en önemli kaynak yine kendi seyahatnamesidir. İbn Battuta, seyahatnamesinde ailesinden ve kendisinin yaptığı işlerden bahsederken kadılık ve şeyhlik yaptığını aynı zamanda bu mesleklerin ailesinin de mesleği olduğunu vurgular (İbn Battuta, 2004, s. 736). İbn Battuta'nın ölüm tarihi tam olarak belli olmamakla birlikte 1368'de ya da 1369'da Tamesna kadısı olarak vefat ettiği düşünülmektedir. Mezarının Tanca'da bir türbede olduğu rivayet edilmektedir (Dunn, 2004, s. 343).

Seyahatname özellikle iki konuda tartışılmıştır. Bunlar İbn Battuta'nın seyahatnamede kronoloji sorunu ve seyyahın ifade ettiği bazı yerlerde bulunup bulunmadığı durumudur. Bu noktalarda seyahatnameye ciddi eleştiriler yapılmıştır

(Waines, 2010, s. 8). İbn Cüzeyy, İbn Battuta'nın anlattıklarının seyahatname içerisinde tutarlı ve edebi bir eser haline getirilmesi için çaba göstermiş ve birebir olarak aynı şekilde yazmamıştır. Bu nedenle İbn Battuta'nın seyahatleri belli bir oranda yeniden şekillenmek zorunda kalmıştır. Seyahatname hakkında ortaya çıkan tartışmaların belki de sebebini bu yazım aşaması oluşturmaktadır. Kendi içinde birçok karışıklığı barındıran bu seyahatte birçok bölge ikiden fazla kere ziyaret edilmiş ve birçok güzergâh tekrar tekrar çakışmıştır. Bu gezileri detaylarına inmeden gruplayarak yazan İbn Cüzeyy'in çabalarının sonucu akıcı bir anlatımdır; fakat İbn Battuta'nın nereye ne zaman gittiğini çözmeye çalışanlar için birçok problem doğurmuştur (Dunn, 2004, s. 338; Beckingham, 1977).

4. Dönemin Uluslararası Ticaretine Genel Bakış

Ticaret insanların toplu olarak yaşamın beraberinde getirdiği zorlukların aşılması ve eldeki imkânların geliştirilmesi aynı zamanda kendi ihtiyaçlarını ve arzularını en iyi şekilde tatmin etmek için yaptıkları bir faaliyettir. En temel ve bilinen sözlük anlamı ile uluslararası ticaret, bir ülkedeki devletin veya kişilerin başka ülkelerle yaptıkları mal ve hizmet alış ve verişleridir. Tanıma göre iki nokta önemlidir. Ticaretin bir ülke ile diğer bir ülke arasında gerçekleşmesi ve konusunun da mal ya da hizmet değiş tokuşu olması gerektiğidir (Polat, 2008, s. 31).

Her ne kadar ticaret, kişilerin kendi aralarındaki alış ve verişlerinden oluşsa ve insanlık tarihi kadar eski olsa da, uluslararası yapılan ticaretin; teknik ve teknolojinin, gelişmesi ve kullanımının genişlemesi ile artan bir faaliyet olduğu açıktır. Örneğin, önceleri ticaret yük taşıma kapasitesi küçük, mürettebat ihtiyacı daha fazla deniz araçları ile kısa mesafeler arasında gerçekleşmekteydi. Bu dönemde Asya'da kullanılan yelkenlilerin kapasiteleri 100 ila 400 tona, Akdeniz de ise 100 ila 250 ton yük taşıyabilen sefer gemilerinin ortaya çıkması uluslararası ticareti arttıran gelişmeler arasındadır (Curtin, 2008, s. 149).

Devletlerin başka devletlerle ve farklı toplumların birbirleri ile siyasi, kültürel, sosyal, ekonomik ve askeri konularda ilişkilerinin her dönemde var olması birlikte yaşamının zaman içinde getirdiği bir zorunluluk olmuştur. Bu anlamda uluslararası

ticaret bu çok yönlü ilişkinin bir parçasını oluşturmaktadır (Polat, 2008, s. 31). Örneğin Akdeniz'de bölgenin kuzey sahili ile güney sahili arasındaki ticari yöntemlerin benzerliği bu karşılıklı etkileşimin en bariz örneklerindedir. Örneğin, "çek" yani hesapta tutulan bir parayı üçüncü kişiye ödemek üzere bankacıya yazılan talimat, Akdeniz'in her iki kıyısında da kullanılıyordu (Curtin, 2008, s. 144).

Ticaret yolları vasıtasıyla Çin, İran, Hindistan ve Avrupa'ya bağlanan Orta ve Uzak Doğu Asya 8.yy'dan sonra iktisadi açıdan büyük bir gelişme göstermiştir. Çin'den başlayıp Orta Asya, İran, Ortadoğu ve Avrupa arasında çok farklı güzergâhları kullanarak sürekli bir akış gösteren İpek yolu ticaretinde de Müslümanlar önemli rol oynamıştır. Bunlar deve, at, halı ithal edip Çin'den ipek, seramik, porselen ve baharat ihraç etmişlerdir. (Kallek, 2012). Uluslararası ticaretten kaynaklı iktisadi etkileşime, 14. yy'da üzerindeki Manisa, Efes ve Palatia darphanelerinde, Napoli'de bastırılmış Gigliati (Çilyati) sikkeleri ile tamamen aynı tipte, Latince yazılı gümüş sikkeler basılması örnek olarak verilebilir (Heyd, 2000, s. 609).

Sanayi Devrimi öncesinde daha çok Avrupa olmak üzere genel anlamda dünya ekonomisi bir tarım toplumu halindeydi. Nüfusun büyük bir kısmı iktisadi açıdan kendi kendine yetecek bir şekilde hayatlarını devam ettiriyor, ticaret şehirlerde yapıyordu. Uluslararası ticarete Baharat Yolu ve İpek Yolu ticareti ile Anadolu, doğu batı ticareti için bir köprü vazifesi görmekteydi. Örneğin doğunun malları kervanlarla Orta Asya ve İran üzerinden Karadeniz limanlarına geliyor veya Hint Denizi, Basra Körfezi, Suriye veya Kızıldeniz üzerinden İskenderiye'ye getirilerek Venedik ve Cenevizliler tarafından İtalya gibi Avrupa şehirlerine taşınıyordu (Polat, 2008, s. 32). Dönemin uluslararası ticaret anlayışı merkantilist iktisat görüşü ile kısmı olarak benzeşmektedir. İhracatın devletler tarafından teşviki, altın ve gümüş biriktirilmesine yönelik çabalar, erken dönem merkantilist politikalar olarak değerlendirilebilir.

5. İbn Battuta Seyahatnamesi'nde Uluslararası Ticarete Konu Olan Mallar

Çalışmamızda uluslararası ticarete konu olan mallar dokuma ürünleri, tarım ürünleri, hayvansal ürünler, değerli madenler, işlenmiş toprak ürünleri ve kısa bir başlık altında silah ticareti başlıklarında ele alınmıştır.

5.1. Dokuma Ürünleri

Bir memleketin kıyafetinde o yörenin kültürü, sanatı ve zevkleri saklıdır. Kılık kıyafetler gelenek ve göreneklerin önemli yansımalarındandır. Nitekim dönemin ticaretinde dokuma ürünleri çok önemli bir yer kaplamaktadır. Seyahatnameden anladığımız kadarıyla dokuma ürün çeşitliliği fazladır. Kumaş ticareti kadar işlenerek hazırlanan elbiseler de çarşı ve pazarlarda yerini almıştır. Keten, pamuk, ipek, yün kumaş ve elbiseler hatta hindistan cevizi lifleri bile kumaş üretiminde kullanılmıştır. Bu anlamda İbn Battuta birçok önemli ayrıntıya yer vermektedir. Bu bölümde özellikle ticarete konu olan kısımlar incelenmiştir.

İbn Battuta Kuzey Afrika'dan geçerken günümüzde Libya'nın bir şehri olan Abyar'dan şu şekilde bahseder: "Abyar'da üretilen kaliteli kumaşlar Şam, Irak, Mısır ve daha birçok yerde rağbet gördüğü halde, şuracıkta Nehrariye halkı arasında beğenilmiyor, şaşılacak şey!" (İbn Battuta, 2004, s. 38). Kuzey Afrika'dan Libya, Mısır, Irak ve Şam'a ihraç edildiğini anladığımız kumaşların kaliteli ve ihraç edilen yerlerde rağbet gördüğü halde yazarın ilgisini çekecek şekilde bölge halkı tarafından tercih edilmediği anlaşılmaktadır. Kumaşların bölge halkının ilgisini çekmemesinin ama pazarlandıkları yerde rağbet görmesinin ihracatı arttıran ve üretimin devamını sağlayan faktörlerden biri olduğu muhtemeldir.

Baharat yolu ticaretinde dokuma ürünlerinin önemli bir payı vardır. Bu yol üzerindeki yoğun kumaş ticaretine rağmen hâlâ birçok şehirde kumaş üretiminin yapıldığını görmekteyiz. Bu durum, kumaş piyasasının ve ticari hareketliliğin ne kadar gelişmiş olduğunu göstermesi bakımından değerlidir. Mısır'ın Kahire şehrinin çarşılarından bahseden İbn Battuta, şehrin büyüklüğünden bahsederken develerle su taşıyan sakaların sayısının 12.000 olduğunu ve 30.000 katırcı bulunduğunu, sultana ve halka ait 36.000 geminin varlığını belirtir ki belirtilen sayılar şehrin o dönemki nüfusu ve iktisadi hareketliliği açısından önemli ipuçları barındırmaktadır. Kahire'de ticaretin canlanması ve artması için şenlikler vesilesi ile özel çaba harcandığını anlamaktayız. Bu durum Mısır'ın Baharat yolunun en önemli kavşak noktalarından biri olduğunu bir kez daha göstermektedir. İbn Battuta Kahire çarşılarındaki alışveriş şenliği için şu ifadeleri kullanır: "Tüccarlar çarşılarını

süslemişti. Dükkânların önüne nefis kumaşlar, ipek elbiseler asılmıştı. Şenliği birkaç gün devam ettirdiler bu şekilde” (İbn Battuta, 2004, s. 48). Seyahatnameden ayrıca anlamaktayız ki Mısır’da o dönemde “keten” üretimi ve ihracatı önemli bir yer tutmaktadır. “Burası keten bakımından çok zengindir. Mısır’ın diğer şehirlerine ve İfrikıyye’ye (Kuzey Afrika’ya) ihraç edilen keten buradandır” (İbn Battuta, 2004, s. 66). Önceki ve sonraki ifadelerinden de net bir şekilde anlamaktayız ki, o dönemde Mısır’da keten iç piyasaya yetecek ve ayrıca dışarıya ihraç edilebilecek bir üretim alanına sahiptir.

Günümüz Somali’sinden bahsettiği kısımda İbn Battuta, bu ahalinin zenginliğinden bahsederek buranın aynı şekilde Hint Denizi kıyısında kurulan diğer şehirler gibi ticari açıdan ne kadar etkin olduğundan bahseder. Nitekim o dönemde Doğu Afrika sahillerinde birçok şehir Hint ve Çin malları için deniz seferleri düzenliyor, oradan mallar getiriyor ve bunları iç ve dış pazarlarda pazarlıyorlardı (Chami, 1998). Bu durum bölge ahalsinin ticaret ile zenginleşmesine ve zengin tüccarların oluşmasına zemin hazırlamıştı. Bu anlamdaki genel kanıyı destekler nitelikte İbn Battuta şu ifadelerle oraların zenginliğinden, o bölge insanının kumaş üretiminden ve bu kumaşın başka ülkelere ihracatından bahseder: “Makdeşav (Mogadişu) ahali zengin tüccarlardan oluşuyor. Orada, şehrin adıyla anılan kumaşlar üretiliyor, Mısır ve diğer ülkelere sevk ediliyor” (İbn Battuta, 2004, s. 361). Bu durum göstermektedir ki, Mısır çarşılarını iktisadi mal anlamında besleyen pazarlardan biri de Makdeşav (Mogadişu) pazarıdır. Burada önemli noktalardan biri de bu bölgelerin dokumacılık alanındaki konumudur. Gerek Afrika ülkelerine gerekse diğer ülkelere Mısır ve civar ülkelerden üretilen kumaşların ihraç edildiğini seyahatnameden de çıkarmak mümkündür. Yazarın eserinde Batı Afrika’nın içlerine doğru yaptığı gezi sırasında belirttiği şu kısım ise Mısır’ın kumaş ve dokuma anlamında kendi üretim alanının ve çeşitliliğine dair diğer ifadeleri destekler niteliktedir. “İyvallaten şehri çok sıcak. Ahalinin giydiği elbiseler Mısır işidir, pek güzeldir” (İbn Battuta, 2004, s. 959). Bornu’dan ihraç edilen sarı renkli kumaşlara da değinen yazar, Batı Afrika’dan bu sarı renkli kumaşların diğer ülkelere ihraç edildiğini de ifade eder: “Bornu ticaret merkezidir. Nice güzel carıye, hizmetçi ve açık sarıya boyanmış kaliteli kumaş Bornu’dan sevk edilir uzak ülkelere” (İbn Battuta, 2004, s. 982).

Seyahatname, dokuma sektöründe o dönemde dünyanın en aktif merkezlerinden birinin Anadolu olduğunu bize göstermektedir. Anadolu'daki kumaş ve dokuma ürünleri hakkında da bilgi veren İbn Battuta, gezdiği şehirlerde yün ve pamuktan dokunan kumaşlardan bahseder. Günümüz ile seyahatnamede anlatılan dönemler karşılaştırıldığında Anadolu'da dokuma kültürünün ne kadar uzun bir geçmişe dayandığını anlamaktayız. İbn Battuta dokuma konusunda Mardin, Denizli, Aksaray ve Erzincan şehirlerinden özellikle bahsetmektedir.

Mardin'den bahsederken şehrin, coğrafi konumu hakkında bilgi vererek söze başlayan İbn Battuta, Mardin'i gezdiği şehirler ile karşılaştırarak "bu şehirlerin en güzellerinden" diye nitelendirmektedir. Dikkat çekici noktalardan biri de Mardin'in ticari canlılığıdır. Günümüzde de hayvancılığın bölgede yaygın olduğunu bilmekteyiz. Muhtemelen o dönemde yaygın olan hayvancılıktan ötürü bölgede üretilen yün kumaşlara değinen İbn Battuta, yapılan giysi ve kumaş üretiminden şu şekilde bahsediyor: "Sonra Mardin'e ulaştık. Dağın eteğine kurulmuş büyük bir şehir burası. İslam şehirlerinin en güzellerinden... Çarşıları cıvı cıvı. "Mer'ız" diye bilinen yünden yapılmış giysiler burada üretiliyor. Bu giysilere "Mardini" de denilir" (İbn Battuta, 2004, s. 338).

Anadolu'da dokuma noktasında bir diğer durak Denizli'dir. Burada teknik olarak Denizli'de işin ne kadar iyi yapıldığından bahseden İbn Battuta yöre pamuğunun kaliteli olduğuna vurgu yapmaktadır: "Yöre pamuğunun kaliteli oluşu ve iyi eğirilmesi uzun süre dayanmasını sağlıyor. Bu kumaşlar buranın adıyla tanınmıştır. Şehirde Hıristiyan nüfusun çokluğu nedeniyle bu işi yapanların ekseriyeti Rum kadınlarından oluşuyor" (İbn Battuta, 2004, s. 408).

Pamuk dokumacılığında Rum kadınların yün dokumacılığında ise Müslümanların aktif olması, uzun sürece göçebe bir hayat süren Türklerin Anadolu'da zamanla tarıma dayalı dokumacılığa ayak uydurduğu yönündeki yorumları destekleyici bir durumdur. Örneğin Aksaray'da koyun yününden üretilen kumaşın o dönemde bir dünya markası olduğunu, birçok yere buradan ihraç edildiğini anlamaktayız. "Aksarayı" olarak adlandırılan kumaştan eserinde şu şekilde bahsetmektedir: "Burada koyun yünüyle dokunan halı ve kilimler "Aksarayı" diye tanınır ve

benzerlerine başka hiçbir yerde rastlanmaz. Üretilen mallar Suriye, Irak, Hindistan, Çin ve diğer Türk ülkelerine ihraç edilir" (İbn Battuta, 2004, s. 414).

Özellikle seyahatnamede dikkat çekmektedir ki nasıl ipek kumaşlar Anadolu'ya doğru doğu batı ekseninde bir ticari akış ile geliyorsa, burada belirtildiği gibi yün ve pamuk kumaş ihracatının baharat yolu üzerinden Anadolu'dan Doğu'ya doğru bir ticari akışı olduğu görülmektedir. İpek üretiminin çokluğu ile bildiğimiz Çin coğrafyasında dolaşan yazarın şu tespiti ilginçtir: "Orada ipek çok. Çünkü oranın ipek böceği meyvelere dadanır, beslenir; fazla ilgiye ihtiyacı yoktur. İpek yoksulların ve kimsesizlerin giysisidir. İş adamları da olmasa hani, beş para etmez! Çinliler arasında bir pamuk elbise bir yığın ipek elbiseye denktir" (İbn Battuta, 2004, s. 896). İş adamları olmasa beş para etmez ifadesi de göstermektedir ki, ipek ihracatı önemli bir ticari faaliyet; ancak pamuk elbiseye olan düşkünlük yukarıda bahsettiğimiz pamuklu dokumaların Çin'e ihracatını tetikleyen faktörlerdendir.

Anadolu'da dokumacılık alanında bahsi geçen dördüncü şehir ise Erzincan'dır. İbn Battuta bu şehirde "Erzincani" adı verilen kumaştan bahseder: "Müslümanlar Türkçe konuşuyor. Gayet muntazam ve canlı çarşıları var. Erzincani diye bilinen nefis kumaşlar dokunur burada" (İbn Battuta, 2004, s. 418). Bilindiği gibi Erzincan ipek yolunun Anadolu içerisindeki duraklarından biridir. Yukarıda bahsedildiği gibi çarşılarının canlı ve bu kadar etkileyici olmasını da ipek yolunun canlı ticaret akışına borçludur.

İpek dokumacılık ve ipek kumaşlar konusunda Çin ve İran ipeğinin üretim ve ihracatta piyasaya hâkimiyetini seyahatnamenin cümleleri arasında da bulmak mümkündür. Çin dışında İbn Battuta ipek üretim merkezi olarak Kuzeydoğu İran taraflarında kalan Nişabur'a dikkati çeker ve Nişabur'dan Hindistan'a ipek ticareti yapıldığını ifade eder. İbn Battuta, burada iki farklı ipek türünden bahseder, "Nisabur'da dokunan "nah" ve "kemha" cinsi ipekler Hindistan'a gönderiliyor" (İbn Battuta, 2004, s. 566). İran ipeğinin Anadolu üzerinden Avrupa'ya ihraç edildiğini bilsek de İbn Battuta'dan anlamaktayız ki İran ipeği Hindistan üzerinden de pazarlanmaktadır.

Çin ipeğinden bahsederken, İbn Battuta çok farklı tespitlerde bulunur. Batı'da yönetici kesimin zenginlik ve refah göstergesi olarak giydiği ipeğin, pamuk ve yünlü dokumalara göre Çin'de çok tercih edilen bir ürün olmadığından bahseden İbn Battuta, Çin'de ipeğin değerini tüccarların belirlediğinden bahseder. İbn Battuta seyahatnamede Çin ipeğine dair izlenimlerini şu cümleler ile ifade eder: "Orada ipek çok. Çünkü oranın ipek böceği meyvelere dadanır, beslenir; fazla ilgiye ihtiyacı yoktur. İpek yoksulların ve kimsesizlerin giysisidir." Bu ifadeler ipek üretiminin ne kadar yoğun olduğunu göstermektedir. Ayrıca Çin'de Hansa bölgesinde Hansaviye olarak bahsedilen bir kumaştan özellikle bahsetmektedir: "Güzel çarşılarında çeşitli iş ve zanaatların en yetkin temsilcileri bulunuyor. Hansa'ya özgü, Hansaviye diye bilinen kumaşlar burada dokunuyor" (İbn Battuta, 2004, s. 910).

Dokuma sektöründeki en önemli merkezlerden birini Hindistan bölgesi oluşturmaktadır. İbn Battuta bu bölgede üretilen kumaşın, deniz yolu ile yapılan ticaretin de ana kalemlerinden birini oluşturduğunu ifade etmektedir. Hindistan iç piyasasının ihtiyaçları ve ihracat için üretildiğini anladığımız kumaşların önce Delhi'ye gönderildiğini ifade eder: "Yörede dokunan kaliteli kumaşlar Dihli (eski Delhi)'ye gönderilir. Manikbur ile Dihli arası on sekiz gün tutar" (İbn Battuta, 2004, s. 629). Umman'dan bahsederken insanların giydikleri pamuklu elbiselerin Hindistan'da üretildiğini ifade eder: "Giydikleri elbise Hindistan'dan getirilen pamuktan mamuldür. Onlar şalvar yerine bellerine peştamal sarıyorlar" (İbn Battuta, 2004, s. 371). İbn Battuta aynı bölgedeki Maldiv Adaları'ndan yabancı ticaret gemilerinin aldığı malları sayarken pamuklu malları ana kalemlerden saymıştır: "Yabancı ticaret gemileri adalardan mal alırken yukarıda bahsettiğimiz balık, Hint cevizi, peştamal, vilyan ve pamuktan mamul sarıklar ana kalemi oluşturur" (İbn Battuta, 2004, s. 822).

Yukarıda ifade edilen kısımlardan da anlaşılacağı üzere dokuma ürünlerinin üretiminin birçok bölgede yapıldığını, ihraç edildiğini ve dokuma sektörünün dönemin ticaret hayatında ne kadar önemli olduğunu anlamaktayız. Sadece belirli bölge kumaşlarının uluslararası ticarete hâkim olduğu yönündeki bir anlayışın ne kadar yanlış olabileceğini göstermesi açısından seyahatnamedeki bilgiler değerlidir.

5.2. Tarım Ürünleri

Seyahatname, tarım ürünleri konusunda çok detaylı bilgiler içermektedir. Konumuz itibari ile burada sadece seyahatnamede geçen ve uluslararası ticarete konu olan mallar irdelenmeye çalışılmıştır. Buğday, pirinç gibi tahılların ticarete yer tuttuğunu seyahatnamede görmek mümkündür. Örneğin, İbn Battuta Harizm bölgesinden Tirmiz'e arpa ve buğdayın gemilerle getirildiğinden bahseder (İbn Battuta, 2004, s. 520). Aynı şekilde Hindistan'da yetiştirilen buğday, pirinç ve şekerin bolluğuna dikkat çeker (İbn Battuta, 2004, s. 629). Umman'ın pirinç ihtiyacı Hindistan'dan karşılandığından, "Pirinç Hint'ten getiriliyor, Zafar halkının büyük bir kısmı pirinç yiyor" der ve bu bölgede yetişen "ales" adı verilen bir arpa türünden de bahseder (İbn Battuta, 2004, s. 371). Ummanlıların ziraatını genel olarak oluşturan şeyin ise "akdarı" adı verilen bir mısır türü olduğunu ifade eder: "Zafarluların başlıca ziraati akdardır" (İbn Battuta, 2004, s. 370). Bir başka kısımda Mısır'da yetiştirilen tahıl ve hurmanın ticaretine, "Sa'id-i Mısır bölgesinden Ayzab'a tahıl ve hurma gönderilir" (İbn Battuta, 2004, s. 72) diyerek değinir. Doğu Afrika sahillerinde yetiştirilen bir darı türünün Mekke'ye ihraç edildiğinden şu sözlerle bahsetmektedir: "Tahılı ise "cercfir" dedikleri iri taneli bir darı ki, o da Mekke'ye ihraç ediliyor" (İbn Battuta, 2004, s. 350).

Ticarete konu olan önemli tarım ürünlerinden önemli bir pay da "meyve" ticaretine aittir. Meyvelerin çürümesinin önüne geçmek için genel anlamda ticarete kuru meyve alışverişinin önemli bir payı olduğu görülmektedir. Bu anlamda incirden karpuzla, karpuzdan Hindistan cevzine kadar birçok meyvenin ticareti o dönemde yapılmıştır. Örneğin Orta Asya'da yetiştiğini söylediği bir karpuzun kurutulmuş halinin çok tatlı olduğundan ve ticaretinin yapıldığından şu şekilde bahseder: "Malakka (Endülüs'te bir yer) incirinin kurutulup kalıplara bölünmesi gibi! Bu karpuz Huvarezm'den toplanıp Hint'in ve Çin'in en uzak köşelerine ihraç edilir" (İbn Battuta, 2004, s. 524). Buradan anlaşılıyor ki Hint ve Çin'e Orta Asya'dan kurutulmuş meyve ticareti önemli bir faaliyettir. Aynı şekilde üzüm ve eriğin de kurutulmuş uluslararası ticarete kullanıldığını İbn Battuta'nın şu cümlelerinde bulmak mümkündür: "Üzümü (kurutup) bir seneden öbür seneye saklıyorlar. Bir de onların "allû" (alluca, can erik) dedikleri bir meyve yetişiyor;

kurutup Hint ve Çin'e ihraç ediyorlar." (İbn Battuta, 2004, s. 527). Yine Horasan bölgesinden Hint Yarım Adası'nın kuzeyine üzüm ve badem ihraç edildiğini anladığımız ifadelerden biri de "Ona bir köle, bir at, bir miktar kuru üzüm ve badem sundum. Burada üzüm ve badem yetişmediği için Horasan'dan getiriliyor ve çok makbule geçiyor" (İbn Battuta, 2004, s. 593). Bu ifadeden meyve ihracatının Orta Asya'dan Güneydoğu Asya'ya yapıldığını anlamaktayız. Bir başka örnekte, Malakka'dan dünyanın birçok bölgesine incir, badem ihraç edildiğini belirtmektedir: "İncir ve bademe gelince buradan ve çevre arazilerden toplanır da nice doğu ve batı memleketine ihraç edilir" (İbn Battuta, 2004, s. 947).

Meyve ticaretinde Ortadoğu ve Anadolu da uluslararası meyve ticaretinin yaygın olduğu bölgelerdendir. Örneğin Suriye'de Hama şehri yakınlarındaki Maarra'da yetişen incir ve fındık Mısır'a ihraç ediliyordu: "Maarra büyücek, güzelce bir şehirdir. Ağaçlarının çoğu incir ve fındıktır. Meyveleri Mısır'a ve Şam'a ihraç edilir" (İbn Battuta, 2004, s. 103). İbn Battuta Anadolu'da, günümüzde özellikle Malatya ve çevresinde ihracatını bildiğimiz kayısıya değinir. Öyle ki, bu kayısının Mısır ve Suriye'ye ihracatından bahsetmektedir:

"Buranın bağ ve bahçeleri çoktur, meyveleri lezizdir. Ahalinin "kamaruddin" adını verdikleri bir çeşit kayısı çok nefistir. Bademi lezzetli olduğu için kurutulur, Mısır'a gönderilir, nadir ve pahalı kuruyemişlerden biri olarak saygın yerini bulur Kahire çarşılarında. Sıcak yaz günlerinde bile soğuk ve lezzetli olan gözeleri ise herkes tarafından bilinmektedir" (İbn Battuta, 2004, s. 403).

Aynı şekilde Konya'da aynı kayısı türünün varlığından bahseden İbn Battuta, "Konya büyük ve güzel bir şehir. Meyvesi boldur. Sayısız nehir ve çaylar, eşsiz bahçeleri var. Burada daha önce bahsettiğimiz "kamaruddin" denilen kayısı türü yetiştirilir, Mısır ve Suriye'ye ihraç edilir" (İbn Battuta, 2004, s. 412) der. Ayrıca Anadolu'da Bolu Göynük yöresinde safran üretildiğini ve tüccarların safran almak içinde geldiğini ifade eder: "Safrandan başka bir şey üretilmiyor. İhtiyar kadın da bizi safran almaya gelen tüccarlardan sanarak epeyce safran getirdi yanımıza!" (İbn Battuta, 2004, s. 433).

İbn Battuta Filistin ve Lübnan bölgelerinden özellikle Mısır olmak üzere Şam taraflarına meyve ihraç edildiğini belirtmektedir. İbn Battuta bu bölgeleri özellikle

Şam diyarının zeytin deposu olarak nitelendirir. Keçiboynuzunun ise nasıl işlenerek ihraç edildiğinden bahseder:

“Ramle’den çıktım, Nabus’u’a gittim. Burası da çok büyük bir şehir. Yemyeşil ağaçlara, gür akan nehirlere sahip. Şam diyarının zeytin deposu burasıdır. Zeytinyağı buradan Mısır şehirlerine ve Şam’a ihraç edilir. Keçiboynuzu tatlısı da burada yapılır, Dimaşk ve diğer şehirlere nakledilir. Harrûb diye de anılan bu tatlının tarifi şöyle: Keçiboynuzu önce bir güzel pişirilir. Sonra ezilir ve çıkan tortudan tatlı yapılır. Bu tortu da Mısır ve Suriye çevresine ihraç edilir” (İbn Battuta, 2004, s. 90).

Ortadoğu’nun özellikle Akdeniz’e sahil olan şehirlerinde o dönemde bolca zeytin yetiştirildiğini anlamaktayız. İncir, kuru üzüm ve zeytinyağı, Mısır ve çevre ülkelere yapılan meyve ihracatının ana kalemlerini oluşturmaktadır (İbn Battuta, 2004, s. 91).

Hint Yarımadası’ndan Arap Yarımadası’na geçişte baharat yolunun önemli limanlarını barındıran Umman bölgesinde muz yetiştirildiğini ve bu meyvenin ticaretinin yapıldığını belirten İbn Battuta’nın, baharat yolu üzerindeki şehirlerin genel ticari hayatını görmek ve bölgede yıllar içinde oturmuş ticari yapıyı anlamak bakımından şu cümleleri çok değerlidir: “Kalhat ahalisi genelde tüccardır. Onlar Hint Denizi’nden gelen mallarla geçimlerini sağlıyorlar. Limana bir gemi yaklaşınca yüzleri gülüyor, sevinçle ileri atılıyorlar” (İbn Battuta, 2004, s. 382). İşte Hint Okyanusu kıyısındaki şehirlerin genel durumunu ifade eden cümleler o bölgenin ticari hayatına ışık tutmaktadır. “Gemiler yaklaşınca insanların yüzleri güler, çünkü insanlar gemilerin getirdiği mallar ile geçimlerini sağlamaktadırlar.” Muz ihracatının yapıldığını, hurma ve pirinç ithalatının sözü konusu olduğunu İbn Battuta’nın devam eden ifadelerinde bulmak mümkündür: “Buranın pirinci Hindistan’dan getirilir. Kendileri Araptırlar ama konuşma tarzları fasih değildir, onlara özgüdür. Kalhat’ın meyve ihtiyacı buradan karşılanıyor. “Murvari” diye ünlenen muz cinsi de burada yetişir. Murvari Farsça bir kelimedir; inci anlamına geliyor. Murvari buradan Hürmüz’e ve diğer ülkelere ihraç ediliyor. Yörede tenbul de yetişiyor ama yaprağı küçük. Bu taraflara hurma Umman’dan getiriliyor” (İbn Battuta, 2004, s. 382).

Günümüzde Afganistan sınırları içerisinde yer alan Herat şehrini gezen, Orta Asya'dan Ortadoğu'ya yapılan ticaret hakkında da bilgi veren İbn Battuta, Herat'ta hayvancılığın yaygın olduğunu ve bu bölgede fıstık yetiştirildiğini ifade etmekte ve Irak bölgesine fıstık ihraç edildiğini söylemektedir (İbn Battuta, 2004, s. 560) Hindistan bölgesinden Ortadoğu'ya doğru olan yaygın baharat ticareti hakkında "burada biber ve zencefil tepe tepe yığılıdır" ifadesi ticareti yapılan miktarın büyüklüğünü anlatması bakımından yeterli bir ifadedir.

"Biber sonbaharda toplanır. Aynı üzüm gibi, güneşe karşı yaygılar üstüne serilir. Tamamen kuruyup simsiyah oluncaya dek altı üstüne getiriliyor defalarca. Daha sonra biberi tacirlerine satıyorlar. Fakenevr'den hareket ettik. Üç gün sonra Mencerur (Mangalor) şehrine ulaştık. İran ve Yemen kökenli işadamlarının büyük bölümü bu şehirde konaklar. Burada biber ve zencefil tepe tepe yığılır" (İbn Battuta, 2004, s. 797-798).

İbn Battuta'nın, seyahatnamesinde 14.yy'da ticarete konu olan tarım ürünlerinin ne kadar çeşitlilik gösterdiğini anlamak mümkündür.

5.3. Hayvansal Ürünler

Seyahatnamede uluslararası ticarete konu olan hayvansal ürünler arasında sütten, balığa ve koyuna kadar birçok ürün söz konusu olsa da özellikle at ve kurutulmuş balık ticaretine yaygın olarak değinilmesi dikkat çeker. Canlı hayvan ticaretinde "at" ticaretinin öne çıkmasının sebebi o dönemin şartları içinde taşıma ve binicilikte en fazla tercih edilen hayvan olmasıdır. Bu da at ticaretinin fazla olmasını açıklayan nedenlerin en önemlisidir. Deniz ürünlerinden balığın ticaretteki payının fazla oluşunun sebebi balığın kurutulmuş uzun süreli seferlerde taşınabilen ticari bir mal olarak kullanılabilmesi olabilir.

Açık bir şekilde bize ticaret yolları üzerindeki durakları izah eden İbn Battuta, Aden'in Hint Yarımadası'nı Ortadoğu'ya bağlayan önemli bir durak olduğundan bahsederek bölge halkının ticaret ile uğraştığından ve önemli servet sahibi kişilerin bulunduğu bahsederek. Baharat yolunun en önemli duraklarından biri olarak bildiğimiz Aden bölgesinin o dönemki durumu hakkında önemli detaylar verir.

“Aden’de sıcaklar şiddetlidir. Burası Hintlilerin uğrak yeri olan bir liman şehri. Künbaya, Tana, Kavlem, Kalıkıt, Fandrayna, Şaliyat, Mencerır, Fakenevr, Hinavar, Sendabır ve diğer Hint şehirlerinden büyük gemiler gelir buraya. Hint’in ve Mısır’ın namlı tüccarları burada oturuyor. Aden halkının bir kısmı ticaretle uğraşiyor. Kimileri de hamallık ve balıkçılık yapıyor. Ticaret erbabı arasında müthiş servet sahipleri var! Bazen bir tacir koskocaman bir geminin tek sahibi olabiliyor; içinde taşıdığı bütün eşya ve malzemeye birlikte! Bu konuda birbirleriyle yarış ediyorlar” (İbn Battuta, 2004, s. 356).

İbn Battuta balık ticaretine seyahatnamede diğer ürünlere göre daha fazla yer vermiştir. Balık ticareti ile alakalı olarak ticaret ağının Kuzey Afrika’dan Hint Yarımadası’na, Arap Yarımadası’ndan Anadolu’ya kadar uzandığını seyahatnameden anlamak mümkündür. Maldiv Adaları’ndan bahsettiği kısımda yine bu adalardan da ticaret gemilerinin balık aldığını anlamaktayız ki, İbn Battuta burada “Kulbulmas Balığı” dediği ton balığı gibi bir balıktan bahseder:

“Halkın temel gıdası “beyrûn”a (ton balığına) benzeyen ve oralılarca “kulbulmas” diye adlandırılan bir balıktır. Bu balık yağsız ve eti kırmızı! Tıpkı davar eti gibi kokuyor! Ada halkı bu balığı avlayınca dört parçaya böler. Biraz pişirdikten sonra hurma dallarından yapılmış sepetlere koyarak ipe asar. Tamamen kuruyunca afiyetle yerler. Kulbulmas balığı Hint, Çin ve Yemen ülkelerine ihraç edilir” (İbn Battuta, 2004, s. 819).

Kuzey Afrika’da bölge halkının “Buri” adını verdiği balığın Suriye taraflarına, Anadolu’ya ve Kahire’ye gönderildiğinden bahseden seyyah ayrıca bölgede yapılan hayvancılıktan bahseder (İbn Battuta, 2004, s. 42). Seyahatnamedeki bu gibi örneklerden anlamaktayız ki, balık dönemin uluslararası ticaretinde önemli bir üründür. Özellikle baharat yolunun ticari duraklarında denizciliğin hem taşıma hem de balıkçılık açısından aktif kullanılmasından ötürü sürekli olarak balık ticaretinin devam ettiğini anlamaktayız. Balığın kurutulmuş kullanım ömrünün ve taşınabilirliğinin arttırıldığını ve bu sayede çok uzak diyarlara kadar pazarlanabildiğini görmekteyiz.

Seyahatname de uluslararası ticarete konu olan ve iktisadi ürün olarak kabul edilen unsurlardan birisi de canlı hayvan olarak attır. Atların askeri kullanımı, ulaşımda ve taşımada kullanımı gibi birçok sebep o dönem şartları içerisinde “at”ın

önemli bir iktisadi mal olmasına zemin hazırlar. At, deniz aşırı ticarete bile alınıp satılmıştır ki İbn Battuta Yemen'den Hint Yarımadası'na cins atlar gönderildiğinden bahsetmektedir: "Burası Hint Denizi kıyısında yer alan Yemen şehirlerinin sonuncusudur. Oradan Hindistan diyarına cins atlar gönderilir." (İbn Battuta, 2004, s. 370) diyerek Yemen'den Hindistan'a at ticareti yapıldığından bahseder. Atın yetiştiriciliği ve ticaretinde İbn Battuta'nın en dikkatini çeken noktalardan biri Orta Asya'daki Türk toplulukların at konusundaki yasaları ve kırmızı çizgileri olmuştur. Ve buralardaki at sürülerinin sayılarından şaşkınlıkla bahseder:

"Bu memlekette attan bol bir şey yok. Fiyatları hakikaten ucuz. En iyi at bu ülke parasıyla elli veya altmış dirheme alınır. Bizim diyarımızda bir dinar civarında bir para demektir bu! Bu atlar Mısır da 'ekâdiş' denilen cinsten olup halk bunlarla geçiyor. Bizde koyun neyse burada at o! Belki bizdeki koyun sürülerinden daha çok. Her Türk'ün elinde bunlardan binlercesi vardır (İbn Battuta, 2004, s. 470)".

İbn Battuta Türk toplumunda at hırsızlığının cezasının ya çalınan hayvanın aynısından dokuz adet sahibine getirmek olduğunu veyahut çocuğunun hırsızın elinden alındığını söyler. Şayet hırsızın çocuğu yoksa at çalan kişinin öldürüldüğünü ifade eder. Bu cezaların caydırıcılığı o kadar etkili olmuştur ki hayvan sürüleri bekçisiz ve çobansız bir şekilde devasa otlaklarda kendi başlarına yayılabilmektedirler (İbn Battuta, 2004, s. 466).

İbn Battuta Maldiv Adaları'nda kaldığı zamanda koyunun bu adalara Hindistan ve Doğu Afrika sahillerinden getirildiğini ifade eder. Hatta ki bu sebepten ötürü ada halkı arasında koyunun kıymetli bir hediye olduğundan bahsetmektedir (İbn Battuta, 2004, s. 831). İbn Battuta Kızıldeniz yakınlarındaki Sevakin Adası'ndan bahsederken, adadaki küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinden bahseder. Bu adada süt ve yağ üretildiğini, bu ürünlerin Mekke'ye ihraç edildiğini ifade eder (İbn Battuta, 2004, s. 350).

5.4. Değerli Madenler

İbn Battuta Seyahatnamesi'nin özellikle bir dönem Avrupalı bilim adamlarınca ayrıntılı şekilde ele alınmasının temel sebeplerinden biri, seyahatnamede geçen ve Avrupalıların bilgi sahibi olmadığı birçok yer hakkındaki, yeraltı zenginliklerine

İbn Battuta'nın değiniyor oluşudur. Seyahatname içerisinde altın madeninin bulunduğu bazı yerler hakkında bilgi verilmektedir. Örneğin İbn Battuta Himalaya Dağları'nda altın madenleri bulunduğunu cümle arasında şu şekilde ifade eder: "Çünkü ırmak, altın madenlerinin bulunduğu Karacil (Himalaya) Dağları'ndan seke seke iniyor, zehirli otlar üzerinden geçiyordu." (İbn Battuta, 2004, s. 753). Altın madeninden seyahatnamenin birkaç yerinde daha bahsedilmektedir. İbn Battuta Batı Afrika ile alakalı birkaç yerde altın madeninden bahsetmektedir: "Tegazza köyü onca küçüklüğüne rağmen yöre halkı alışverişini civardaki madenden çıkarılan saf altınla yapıyor." (İbn Battuta, 2004, s. 956). Devam eden sayfalarda yine altın madeni ile alakalı olarak Mali Sultanlığı'ndan bahsettiği kısımda tam olarak anlayamadığımız bir kabilenin şeflerinin sultanı ziyaret anını anlatırken "Onların ülkesinde altın madeni bulunur." diyerek bu konuya değinmiştir (İbn Battuta, 2004, s. 970).

Seyahatnameden anlamaktayız ki o dönemde altın para birimi olarak kullanılmasının yanında, süs eşyası olarak da ticarete alınıp satılan bir üründür. Örneğin İbn Battuta Maldiv Adaları'na uğrayan ticaret gemileri ile yerliler arasında yaşanan bir ticareti anlatırken tüccarların yerlilere biber, tarçın, zencefil ve giysiler hediye ettiklerini, ama o bölgenin insanların kendilerinden aldıkları kumaşları fillerde kullanmak için aldıklarını anlatır. Hükümdarın kendi hatunlarına takmak için gemiden altın takılar aldığından bahsetmektedir (İbn Battuta, 2004, s. 878). Cava Adaları'ndan bahsettiği bölümde İbn Battuta iki madenden, altın ve kalaydan bahseder. Buradan tam olarak anlayamasak da altın madeninin Çin'den çıkarılma ihtimali yüksektir, çünkü işlenmemiş Çin altınlarından bahsedilmektedir (İbn Battuta, 2004, s. 879).

Seyahatnamede üretimi ve ticareti yapılan madenlerden bir diğeri gümüş madenidir ki, bu madenden İbn Battuta Anadolu'da ve Karadeniz'in Kuzeyinde Rusların yaşadığı bölgeden bahsetmektedir: "Onların ülkelerinden gümüş çıkıyor. Onların diyarında temel alışveriş birimi, her biri beş okıya ağırlığında sūvm (som) adı verilen gümüş külçelerdir" (İbn Battuta, 2004, s. 497). Bu bölgede çıkan gümüşe değinen İbn Battuta, ayrıca gümüş madeninin günümüzde de Gümüşhane olarak bilinen şehrimizde bulunduğundan bahsetmektedir. O zamanlar Kümiş

olarak adlandırıldığını görmekteyiz. İbn Battuta buradan bahsederken buranın bakımlı ve büyük bir şehir olduğunu ifade eder. Iraklı ve Suriyeli tüccarların burada ticaret yaptığına değinen İbn Battuta burada gümüş madeni olduğundan bahsetmektedir (İbn Battuta, 2004, s. 417). Anadolu'da çıkarıldığına dair seyahatnamede bahsi geçen bir diğer maden ise bakırdır. İbn Battuta Erzincan'dan bahsettiği bölümde şehirdeki ticari hayatı anlatırken bu bölgede bakır madeninini çıkıldığını ve bu madenden insanların kap kacak ve şamdan gibi eşyalar yaparak sattıklarını ifade eder (İbn Battuta, 2004, s. 418).

Bakır madeninini seyahatnamede bahsinin geçtiği bir diğer yer de günümüzdeki Orta Afrika, Çad ve civarında tarihte Bornu Sultanlığı'nın sınırları içerisinde bulunan Tekedda şehridir. İbn Battuta bu madenin burada işlendiğinden bakır çubuklar şeklinde eritilip bir kalıba konulduktan sonra kullanıldığından bahsetmiştir. Bu çubukların altın karşılığında satıldığından da bahseden İbn Battuta, bu çubukların para yerine de kullanıldığından ayrıca bahsetmektedir. Bu madenin buradan diğer şehirlere Gobir, Diyaga ve Bornu'ya gönderildiğini ifade eder (İbn Battuta, 2004, s. 982). İbn Battuta Kuzey Afrika'da Mısır yakınlarında Tuvat yol kavşağı diye ifade ettiği mahalde bir demir madeninden bahsetse de işlenmesi ve ticarete kullanımı ile alakalı herhangi bir bilgi vermemiştir (İbn Battuta, 2004, s. 988).

İbn Battuta Seylan Adası'nda insanların "yakut" için sabırla taşları kazdığını ve oyduğunu anlatır. Bu taşın kırmızı, sarı ve mavi renkte çeşitlerinin olduğunu ifade eden İbn Battuta, taşın değerinden şu şekilde bahseder: "Adam bu beyaz taşları erbabi olan oyuculara getirir. Oyucu, yakutları çıkarıncaya kadar taşları sabırla kazar ve oyar. Yakut denen taşın kırmızı, sarı ve oralıların "neylem" dediği mavi renkte olanları vardır. Ahalinin töresine göre kıymeti "yüz fenem"e ulaşan yakut hükümdara aittir. Hükümdar karşılığını ödeyerek bu taşı alır. Kıymetçe bundan aşağı olanlar sahibine aittir. Yüz fenem, altı dinar altın eder" (İbn Battuta, 2004, s. 850).

Seyahatnamede bahsi geçen bir başka değerli taş ise "inci"dir. İbn Battuta toplanmasından kullanım alanlarına kadar birçok alanda inciden bahseder. Günümüzde Basra ve Umman körfezlerinin olduğu bölgelerde incinin nasıl

toplandığını anlatır. Bu bölgenin tüccarlarının nisan ve mayıs aylarında inci dalgıçları ile beraber kayıklar ile geldiklerini ve dalgıçların denizlerden kilolarca inci topladığını söyler. Bu toplanan incilerin beşte birini sultanın aldığından bahseden İbn Battuta, geri kalanlarını ise tüccarların aldığını ifade eder (İbn Battuta, 2004, s. 393-394). İbn Battuta'nın anlattıklarından anlamaktayız ki inci ticareti o bölge insanı için önemli bir geçim kaynağıdır.

Seyahatnamede genel anlamda göze çarpan bir nokta var ki değerli madenlerin ve mücevherlerin ticareti o dönemde yaygındır ve gelişmiştir. Seyahatnamenin genel olarak bütününe bakıldığında şu tür ifadeler paragraflarda sık sık geçmektedir. "Kuyumcular bölümünden geçerken gördüğüm çeşit çeşit mücevher gözlerimi kamaştırdı." veya "Şehrin gâvurları hep ticaretle uğraşmaktadırlar. Genellikle kıymetli taş alıp satıyorlar." Bu ve buna benzer ifadeler seyahatnamede çokça yer almaktadır. Ve bu gibi ifadelerden dönemin sosyal ve günlük hayatında değerli taş ve madenlerin önemli yer tuttuğunun çıkarılması mümkündür.

5.5. İşlenmiş Toprak Ürünleri ve Muhtelif Ürünler

Seyahatnamede Kahire, İskenderiye ve Suriye taraflarından tüccarların Anadolu'ya gelerek ticaret yaptıklarından ve Anadolu'dan (Alanya'dan) bu şehirlerin limanlarına balyalar halinde "kereste" gönderildiğinden bahsedilir (İbn Battuta, 2004, s. 402). Kereste ticareti, uluslararası ticarete o dönemde konu olan mallar içerisinde dikkati gerektiren önemli bir noktadır.

Yine Ortadoğu Akdeniz sahillerinde zeytin üretiminin bolluğu o dönemde de dikkatleri çekmektedir ama o dönemde dikkat edilecek bir nokta olarak zeytinin sadece ham madde olarak ihraç edilmiyor olmasıdır. İbn Battuta zeytinden üretilen sabunlardan da bahsetmekte ve bunların ticari olarak ihraç edildiğine dikkat çekmektedir. Zeytinden el yıkamak için üretilmiş kalıp kalıp kokulu kırmızı ve sarı renkte sabunlar üretildiğini ve bunların Mısır ve Şam'a gönderildiğini ifade eder (İbn Battuta, 2004, s. 103).

Seyahatnamede görmekteyiz ki o dönemde ticarete konu olan ürün çeşitliliği çok fazladır. İbn Battuta bu tür örneklerden sürekli bahsetmektedir. Tahta kaşıklardan, kaplardan, tabaklardan bahseder (İbn Battuta, 2004, s. 124).

Bir başka örnekte görmekteyiz ki, Şam'da her meslek dalının kendi çarşısı olacak kadar bu dönemde mesleki uzmanlaşma ilerlemiştir. "Oralarda kuyumcular, kitapçılar ve ilginç cam kapları yapan sanatkârlar sıralanır. Bu odaların yakınında kâğıt, kalem ve mürekkep gibi kırtasiye eşyalarının satıldığı kâğıtçılar çarşısı bulunur" (İbn Battuta, 2004, s. 139). Aynı şekilde Tebriz'den bahsettiği bölümde şu cümlelere yer verir: "Amber ve Misk Çarşısı da denilen İtır Pazarı'na girdiğimizde aynı, hatta daha nefis manzaralarla karşılaştık!" (İbn Battuta, 2004, s. 328). Bu örneklerde görmekteyiz ki ticari hayat çarşılarında canlıdır ve ticari canlılığın yüksek olduğu çarşılarda meslekler birçok konuda uzmanlaşmaya gitmiştir. Bir başka örnekte Maldiv adalarından bahsettiği kısımda Doğu Afrika'dan ithal edilen bir kremin kullanımından bahseder, halkın Makdaşav'dan (Mogadişu) ithal edilen hoş kokulu "Galiye" kremini de cömertçe kullandıklarını ifade eder (İbn Battuta, 2004, s. 820). Baharat ve İpek Yolu'nun ticari kapasitesini ve bu ticaret yollarındaki ürün çeşitliliğini göstermesi bakımından bu örnekler çok kıymetlidir.

Çin'de el sanatlarının gelişmişliğinden hayret ile bahsederken, kimsenin buranın insanı ile el sanatları konusunda yarışamayacağını ifade eden İbn Battuta, özellikle resim sanatındaki yeteneklerine de birkaç yerde değinir (İbn Battuta, 2004, s. 897). Çin işi toprak kapların nasıl yapıldığından ayrıntıları ile bahseder ve bu ürünlerin ihracatının nerelere kadar uzandığı ve fiyatları konusunda karşılaştırmalar yaparak ürünün kalitesini vurgular:

"Çinli toprak kap imalatçıları, bu toprağa biraz taş eklerler ve üç gün ateşte pişirdikten sonra su dökerler üstüne. Eldeki malzemenin tümü toprağa dönüşür, sonra yoğururlar. En kalitelisi, bir ay boyunca yoğrulan türüdür. Daha fazla yoğrulmaz. Yoğurma süresinin en kısıması on beş gündür. Bunların fiyatı, bizim oraların toprak kap fiyatlarına eşit veya daha aşağıdır. Buradan yükleme yapılır Hindistan'a ve diğer ülkelere. Hatta bizim memlekete, Mağrip'e de gelir. Pişmiş toprağın en sanatlısı, Çin işi olanıdır" (İbn Battuta, 2004, s. 895).

Birkaç sayfa sonrasında toprak kapların satıldığı bir çarşıdan bahseden İbn Battuta, çarşılar içerisinde en büyüğünün toprak kapların satıldığı çarşı olduğunu vurgular (İbn Battuta, 2004, s. 901). Bu nokta Çin'de o dönemde ticari olarak kapların ne kadar önemli bir iktisadi ürün olduğunu göstermektedir.

İbn Battuta Endülüs'ü anlatırken Endülüs'te de çanak çömleklerin üretildiğinden bahseder ve buradan da çanak çömleğin uzak ülkelere ihraç edildiğini söyler: "Malakka şehrinde altın suyuyla boyanmış pek güzel çanak çömlekler üretilir. Buradan dünyanın öbür ucuna; uzak ülkelere ihraç edilir" (İbn Battuta, 2004, s. 948). Anlamaktayız ki o dönem uluslararası ticarete konu olan iktisadi malların en önemlilerinden birini de çanak çömlekler oluşturmaktadır. O dönemde Çin'de üretilen bir çömleğin Endülüs'te üretilen bir çömlek ile, Mağrip pazarında aynı anda satışa konulması, iktisadi açıdan tahlili gereken bir durumdur. Bu, piyasa kültürü açısından önemli bir gelişmişliğin göstergesidir.

Dönemin ticari ürün çeşitliliğinin bir diğer örneğini de Çin'den Orta Asya'ya ve Hint yarımadasına ihraç edilen, sağlamlığını ve sanatını İbn Battuta'nın çok beğendiği sazdan örme kâseler oluşturur. İbn Battuta bu kâselerin birbirinin içine girmiş halde takım şeklinde satıldığından bahseder. Ama kâselerin inceliğinden iç içe girmiş bu on tabağı dışarıdan gören bir kişinin tek tabak olarak göreceğini ifade eder. Yüksekten düşmelerine rağmen kırılmayan kaliteli ürünler olduğunu ve bu sazdan örme eşyaların Hindistan, Horasan ve diğer ülkelere ihraç edildiğini ifade eder (İbn Battuta, 2004, s. 910).

Seyahatnamedeki çeşitlilik o kadar fazladır ki tuz, koku, cam, gemi halatı verilebilecek örneklerden birkaçıdır (İbn Battuta, 2004, s. 979). Örneğin İbn Battuta'nın yabancı ticaret gemilerinin adalardan mal alırken anlattığı kısımda alışverişe konu olan malların isimleri şu şekildedir: Balık, Hint cevizi, Peştamal, Vilyan ve Pamuk Sarıklar, Bakır kaplar, Veda (denizden çıkarılan parlak kabuk) ve Hint cevizi lifi (İbn Battuta, 2004, s. 822).

5.6. Silah Ticareti

İbn Battuta o dönemde silah ticareti hakkında diğer ürünler kadar detaylı bilgiler vermemiştir. Hint yarımadasında Irak ve Horasan ile yapılan bir silah ticaretinden bahseder, Iraklı Seyyid Ebu'l-Hasan Abbadi adında birinin hükümdar adına Irak ve Horasan'dan silah ticareti yaptığını ifade eder (İbn Battuta, 2004, s. 738).

6. Sonuç

Sadece yazıldığı dönemde değil, günümüzde de iktisadi, sosyal ve siyasi çalışmalara kaynak niteliği olma özelliğini koruyan İbn Battuta Seyahatnamesi'nde uluslararası ticaretin dönemin iktisadi hayatında önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. İbn Battuta, seyahatnamesinde bahsi geçen seyahatlerini tüccar sınıfına mensup kişilerle yapmıştır. Seyahatnameden de anladığımız kadarı ile İpek ve Baharat Yolu olarak bilinen dönemin iki büyük ticari yolunun, kıtaların en ücra köşelerine kadar ulaşmasında bu tüccarların rolü büyüktür. Birden farklı bölgenin ürünü aynı pazarda farklı coğrafyalarda pazarlanmaktadır. Bu anlamda çalışmamızda dönemin pazarlarının gelişmişliği üzerinde durulmuştur.

Seyahatnamede verilen bilgiler ışığında, ticaret yolları üzerindeki hareketliliğin sadece doğudan batıya olmadığı, aynı zamanda batıdan doğuya doğru akış gösteren bir ticari hareketliliğin de olduğu, bu çalışmada tahlili yapılan ürünler üzerinden ele alınmıştır. Örneğin Baharat Yolu üzerindeki yoğun kumaş ticareti seyahatnamede göze çarpar. Çin'den Batı'ya doğru akmakta olan yoğun kumaş ticaretine rağmen hâlâ ticaret güzergâhları üzerindeki birçok şehirde kumaş üretiminin yapıldığını ve üretilen bu kumaşların Doğu ve Batı'ya pazarlandığını seyahatnamede görmekteyiz. Bu durum, kumaş piyasasının ve ticari hareketliliğin dönem içerisinde ne kadar gelişmiş olduğunu göstermesi bakımından değerlidir. Ayrıca Baharat yolunda, özellikle seyahatnamede dikkati çekmektedir ki nasıl ipek kumaşlar Anadolu'ya doğru doğu batı ekseninde bir ticari akış ile geliyorsa, Anadolu'nun yün ve pamuk kumaşları Baharat yolu üzerinden Anadolu'dan Doğu'ya doğru pazarlanmaktadır. Burada bu ticari akışı açıklayacak olan en ilginç sebeplerden biri Çin'de her ne kadar ipekli kumaşların üretimi daha çok olsa da yün ve pamuk kumaşa olan ilginin daha fazla olmasıdır.

Seyahatname içerisinde Anadolu'ya göç eden Türklerin yerleşik yaşama geçerken yaşadıkları kültürel ve iktisadi uğraşlarının değişiminin zamanlamasını tahlil etmek anlamında; İbn Battuta'nın, pamuk dokumacılığında Rum kadınların, yün dokumacılığında ise Müslümanların aktif olmasını vurgulaması Anadolu'da yaşayan Türklerin 14. yy'da temel iktisadi faaliyet olarak hala hayvancılık ile uğraşlarının tarıma göre daha fazla olduğunu destekler niteliktedir.

Seyahatnamede bir diğer husus ise uluslararası ticarete konu olan mal ve hizmetlerin üretilmesi ve ticaret yolları üzerinde, ticareti yapılan ürün çeşitliliğidir. Seyahatnamede birçok malın dönem içerisinde hem nihai mal hem de ham madde olarak kullanıldığı görülmektedir. Örneğin; Zeytin ve kerestenin nihai mal olarak uluslararası ticarete rol oynadığı gibi aynı zamanda farklı farklı renklerde ve kokularda sabunların yapımında kullanılan ya da tabak, kaşık yapımında kullanılan ham madde olarak pazarlandıkları da görülmektedir. Dönem içerisinde ticarete ürün çeşitliliğini arttıran en önemli faktörlerden biri de, kuyumculuk, cam, toprak ve odunu işleyen, el sanatları konusunda usta zanaatkarların dönem içerisinde çarşılarda el emeğine dayalı, yoğun olarak çalışmaları ve ürünlerini pazarlamalarıdır. İbn Battuta Çin ve Şam çarşılarında özellikle bu zanaatkarları vurgular. Seyahatname içerisinde pamuk sarıklardan, gemi halatına yâda kokudan, toprak kaplara kadar birçok ürün çeşidi vurgulanmaktadır.

Seyahatnamenin yazıldığı yüzyıldan hemen sonraki dönemlerde özellikle 16. yy'da Avrupa'da etkisini gösteren merkantilist politikalar ile çalışmamızda anlatılan ticari faaliyetler karşılaştırılarak değerlendirildiğinde, benzerlikleri görmek mümkündür. Merkantilistler, uluslararası ticareti zenginleşmenin ana unsuru olarak görüyorlardı. Altın ve gümüş kazanarak güçlü olmanın yolu, ihracatı teşvik etmek ve ithalatı sınırlandırmaktı (Gomes,1987, s. 39). Devletler seyahatnamede de görüleceği üzere kendilerine lazım olan temel ürünlerin ve hammaddelerin ithalatını kolaylaştırmak, aynı zamanda ürettikleri işlenmiş ürünlerin ihracatını yapabilmek için uluslararası ticaret yollarını aktif bir şekilde kullanmışlardır. Çalışmamızda uluslararası ticareti yapılan ürünlerin çeşitliliği ile farklı coğrafyalar arasındaki ticari hareketlilik, bu dönemde farklı güzergahlarda kara ve deniz ticaret yollarının aktif olarak kullanıldığını göstermektedir. Seyahatname bu yönü ile erken dönem Merkantilist ticaret anlayışının Avrupa dışındaki bölgeler ile karşılaştırılmasına imkan vermektedir.

Etik Kurul Onayı: Makalede insan araştırmaları ve kısmen insan araştırmalarını içeren diğer tüm faaliyetler ile ilgili çalışma olmadığından dolayı etik kurul onayına ihtiyaç olmamıştır.

Hakem Deđerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was not required as there was no study on human research and all other activities involving partially human research in the article.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar/References

- Battuta, I. (2004). *Travels in Asia and Africa: 1325-1354* (1st ed.). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203340448>
- Beckingham, C. (1977) In search of İBN Battuta, *Asian Affairs*, 8:3, 263-277 DOI: 10.1080/03068377708729858
- Curtin, P. (2008). *Dünya tarihinde kültürler arası ticaret*. (ř. Bıyıklı, Çev.) Küre Yayınları.
- Dunn, R. (2004). *İbn Battuta'nın dünyası*. (Y. Sezdirmez, Çev.) Klasik Yayınları.
- İldem, A. (2007). Bir yazın türü olarak doğu seyahatnameleri. *Littera Edebiyat Yazıları Hacettepe Üniversitesi*, 1-11.
- Chami, F. (1998). A Review of swahili archaeology. *african archaeological review*, 199-218.
doi:<https://doi.org/10.1023/A:1021612012892>
- Çetin, M. (2018). İbn Battuta Seyahatnamesi'nde uluslararası ticarete konu olan mallar ve seyahatnamede geçen para birimleri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Faroqı, S. (2001). Osmanlı tarihi nasıl incelenir. Z. Altok, Çev.). *İstanbul: Tarih Vakfı Yurt*.
- Gomes, L. (1987). *Foreign trade and the national economy: mercantilist and classical perspectives*. Springer.
- Heyd, W. (2000). *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*. (O. P. Karal, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İbn Battuta. (2004). *Rihletü İbn Battuta*. (A. S. Aykut, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kallek, C. (2012). *Ticaret*. TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ticaret#1> adresinden alındı
- Maden, S. (2008). Türk edebiyatında seyahatnameler ve gezi yazıları. A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 147-157.
- Özdal, A. (2016). *Ortaçađ ekonomisi ve müslüman tüccarlar (10-14. Yüzyıllar)*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Polat, A. (2008). *Uluslararası ticarete risk yönetimi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (2013). *İslam İktisatına giriş*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Tabakoğlu, A. (2014). *Türkiye iktisat tarihi* (12 b.). İSTANBUL: Dergah Yayınları.

Waines, D. (2010). *The Odyssey of Ibn Battuta: Uncommon tales of a medieval adventurer*. Bloomsbury Publishing.

Yazıcı, H. (2009). Seyahatnâme. (T. İ. Merkezi, Düzenleyen) TDV İslâm Ansiklopedisi içinde. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyahatname#1> adresinden alındı

